

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Κάτω από το πρίσμα της Ιστορικής Γεωγραφίας

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΙΔΗΣ Α.
Πίνδου 126, Παπάγου - Αθήνα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Κατά τον 7ον π.Χ. αιώνα ως Μακεδονία καθορίζονταν η περιοχή που άρχιζε, δυτικά, από την Πίνδο και ανατολικά κατέληγε στη θάλασσα. Το ορεινό καλείτο Ορεστίς, το παραθαλάσσιο Ημαθία. Από την Ορεστίδα άρχισε η εξάπλωση του Μακεδονικού Κράτους. Τα βόρεια σύνορα ήταν πάντοτε ασαφή ενώ τα ανατολικά ακολουθούσαν την εξάπλωση του Μακεδονικού Κράτους.

Η Μακεδονική γη κρύβει πολλούς θησαυρούς και κυρίως πολιτιστικούς και η Ιστορική Γεωγραφία πρέπει να ρίξει το βάρος της στην περιοχή αυτή, η οποία ανέκαθεν αποτελούσε το προπύργιο του Ελληνισμού.

Η αρχαιολογική σκαπάνη μαζί με τα αρχαία κείμενα μπορούν να βοηθήσουν ώστε να συμπληρωθεί η αρχαία τοπογραφία της περιοχής που σήμερα η έλλειψή της είναι έντονη.

SUMMARY

Macedonia was the state which it was specified from the Western side of Pindos and it was ended to the sea from the Eastern side. The above was the fronts of Macedonia during the 7th century.

The mountains part was called Orestis and the coastal part was called Imathia. The expansion of Macedonian state started from Orestis. The Eastern Part of Goarder had been followed by the expansion of the Macedonian state and the Northern boarder wasn't always clear.

Macedonian land hides a lot of treasures and the cultural Geography should be relied on this part of Greece because Macedonia is the rampart of Hellenism.

The archeological excavation plays an important role to the state's boarder and the ancient texts could help to fill in the ancient topography of the area because the information isn't enough.

ΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Ο γεωγραφικός προσδιορισμός «Μακεδονία» προέρχεται από το εθνικό όνομα της ανθρωπίνης ομάδας που δρούσε στην περιοχή. Η ομάδα αυτή ήταν ένα από τα αρχαία Ελληνικά φύλα.

Οι γεωγραφικοί προσδιορισμοί έχουν σχέση πάντοτε με την ανθρώπινη δράση. Οι ονομασίες των βουνών, ποταμών, λιμνών κ.λπ. δίνονται από τους ανθρώπους με διάφορα κριτήρια που δυνατό να προέρχονται είτε από θρησκευτικό δέος είτε από την επίδραση των μύθων. Οι ονομασίες χωρών, πόλεων και γενικά κάποιου τόπου επιβάλλονται συνήθως από την επίδραση που ασκεί η ομάδα των ατόμων που τον κατοικεί και μέσα στα όρια του δημιουργεί την ιστορική της δράση. Άλλες φορές πάλιν όταν ο χώρος μέσα στον οποίο δρα, κινείται, ζει και δημιουργεί η ομάδα, έχει ήδη την ονομασία του η οποία έχει και ιστορικά εδραιωθεί, τότε είναι δυνατό η ομάδα να πάρει την ονομασία της περιοχής και να αφομοιωθεί από το ιστορικό όνομα και την ομάδα που τυχόν ήδη την κατοικεί.

Τα σύνορα, τα όρια, μεταξύ των κρατών, των λαών και των ομάδων μέσα στα οποία οι άνθρωποι ασκούν τις πολιτικές, κοινωνικές, και οικονομικές τους δραστηριότητες καθορίζονται πάντοτε από αυτές τις ίδιες τις δραστηριότητες και από τον βαθμό επίδρασης που ασκούν αυτές πάνω στην ανθρώπινη μάζα. Αυτή η επίδραση ακριβώς και ο βαθμός της επιβάλλει στους ανθρώπους να οριοθετούν τις περιοχές μέσα στις οποίες θα ασκούν τις εξουσίες τους. Είναι δεδομένο ότι το φυσικό περιβάλλον παραμένει σταθερό για μεγάλες χρονικές περιόδους. Ελάχιστα μεταβάλλεται μέσα στον ιστορικό χρόνο γι' αυτό και όταν απαιτείτο να χαραχθούν σύνορα καταβάλλονταν προσπάθεια ώστε αυτά να ακολουθούν κατά την χάραξή τους στο έδαφος τα φυσικά μεγέθη της γης τα οποία είναι οι γραμμές διαχωρισμού των υδάτων ή οι ποτάμιες ροές. Οι θάλασσες βασικά δεν διαχωρίζουν, αντίθετα θα έλεγε κανείς ότι συνδέουν, όμως χρησιμοποιούνται όπου αυτό επιβάλλεται από τις αποστάσεις.

Παρά το ότι η χρησιμοποίηση της θεωρίας των φυσικών συνόρων έχει κάποια βάση, οι οικονομικοί όμως συσχετισμοί, η εκμετάλλευση του εδάφους και υπεδάφους, η ύπαρξη διαφόρων κοιτασμάτων, οι τεχνικές εξελίξεις αλλά και η ανάγκη στρατιωτικής ασφάλειας, υποχρεώνουν στη χάραξη των συνόρων με διαφορετικά κριτήρια τα οποία τις περισσότερες φορές είναι ανάλογα με το πόσο ισχυρή είναι η οικονομία και η στρατιωτική μηχανή των ομάδων που ζουν και εκμεταλλεύονται τον ευρύτερο χώρο. Στην περίπτωση αυτή δεν ακολουθείται η θεωρία των φυσικών συνόρων αλλά η θεωρία η οποία ονομάστηκε Γεωπολιτική, σκοπός της οποίας είναι να αναζητά τον απαραίτητο ζωτικό χώρο με το πρόσχημα να διευκολυνθεί μια αναπτυσσόμενη εθνική ομάδα. Η εφαρμογή όμως της θεωρίας αυτής απαιτεί την άσκηση και κάποιας μορφής βίας.

Όπως προείπαμε «Μακεδονία» κατά την αρχαιότητα σήμαινε την χώρα ή το κράτος των Μακεδόνων και ο προσδιορισμός αυτός είναι παράγωγο της ανθρώπινης ομάδας που ζούσε στην περιοχή. Το όνομα αυτό ακολουθούσε την επέκταση του μακεδονικού κράτους. Αν ληφθεί δε υπόψη ότι η επέκταση-ανάπτυξη αυτή των Μακεδόνων συνοδεύονταν πάντοτε, ή τις περισσότερες φορές, από εκδιωγμό των εντοπίων και σε όχι λίγες περιπτώσεις αφομοίωση αυτών από τους εποίκους Μακεδόνες, θα δεχθούμε ότι οι Μακεδόνες έδωσαν την ονομασία στην περιοχή λόγω επικρατήσεώς των.

Χρησιμοποιώντας τις αρχές της Γεωγραφίας και ιδιαίτερα αυτές της Ιστορικής Γεωγραφίας, θα προσπαθήσουμε να προσδιορίσουμε το φυσικό γεωγραφικό χώρο μέσα στον οποίο οι Μακεδόνες εξελίχθηκαν σε κράτος που ανύψωσε και διέδωσε τον ελληνικό πολιτισμό και το ελληνιστικό πνεύμα και ταυτόχρονα δημιούργησε για πρώτη φορά την ένωση των ελλήνων.

Η Ιστορική Γεωγραφία έχοντας, ως γνωστόν, ως πηγές της τα αρχαία κείμενα, τα αρχαιολογικά μνημεία αλλά και τα τοπωνυμικά και γλωσσολογικά στοιχεία, μελετά και προσπαθεί να προσδιορίσει τον φυσικό χώρο μέσα στον οποίο αναπτύχθηκαν οικονομικά, πολιτικά και στρατιωτικά τα διάφορα ή τα συγκεκριμένα έθνη κατά το παρελθόν.

Αν λάβουμε ως χρονικό σημείο αναφοράς την άνοδο του Φιλίππου του Β' στον θρόνο του Μακεδονικού κράτους για να προσδιορίσουμε ποιά ήταν τα όρια αυτού του κράτους, την εποχή εκείνη, θα διαπιστώσουμε ότι τα Νότια ήταν ο Ολυμπος και τα Καμβούνια όρη, τα Δυτικά τα αποτελούσε η οροσειρά της Πίνδου. Τα Βόρεια σύνορα υπήρξαν και παρέμειναν πάντοτε ασαφή. Όμως θα μπορούσε κανείς να πει με κάποια βεβαιότητα ότι αυτά έφθαναν λίγο βορειότερα της Φλώρινας και μέχρι το Μοναστήρι, ακόμη θα ήταν δυνατό να συμπεριληφθεί εντός της Άνω ή της ελεύθερης Μακεδονίας όπως λεγόταν και αλλιώς, η διάβαση του Διαβατού, Β. ΒΑ της Πρέσπας. Τα προς ανατολάς όρια που είναι και η κύρια επέκταση του Μακεδονικού Κράτους περιλάμβαναν την Κερκίνη και από εκεί κατέρχονταν στα όρη Βερτίσκοκ και Κερδύλλια (Σχ. 1).

Δυστυχώς για το χώρο της Βορ. Ελλάδας τα διατιθέμενα γραπτά αρχαία κείμενα είναι πενιχρά αλλά και αυτά τα αρχαιολογικά ευρήματα είναι ανεπαρκή παρά το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια η αρχαιολογική σκαπάνη έχει ανασύρει ευρήματα όχι απλώς αξιόλογα αλλά συγκλονιστικά, όπως οι βασιλικοί τάφοι στην περιοχή της Βεργίνας και άλλα μνημεία σ' άλλες πόλεις και περιοχές της Βορ. Ελλάδας. Στη συγκεκριμένη περίπτωση όμως της Μακεδονίας μας λείπει κάτι χαρακτηριστικό, κάποιος βασικός προσδιορισμός, μας λείπει η γνώση της αρχαίας τοπογραφίας ή ακριβέστερα δεν μπορέσαμε να επιλύσουμε ακόμη το πρόβλημα της αρχαίας τοπογραφίας. Είναι γνωστό ότι η πρωτεύουσα του Μακεδονικού Βασιλείου, οι Αιγές, ταυτίζονταν μέχρι πριν λίγο καιρό με την Εδεσσα. Οι ανασκαφές στη Βεργίνα απέδειξαν ότι οι Αιγές ήταν στην περιοχή της Βεργίνας, χιλιόμετρα μακριά από την Εδεσσα. Σε πάρα πολλά βιβλία αναφέρονται ονομασίες διαφόρων πόλεων ή οικισμών που όμως μέχρι σήμερα δεν κατορθώθηκε να εντοπισθεί η γεωγραφική τους θέση με κάποια έστω παραδεκτή ακρίβεια. Όπως επίσης έχουν αποκαλυφθεί από την αρχαιολογική σκαπάνη ή και είναι επιφανειακά πολλά ερείπια που συνιστούσαν κάποια αρχαία πόλη ή οικισμό και που δεν μπορούμε ακόμη να τις προσδιορίσουμε με τα αρχαία ονόματά τους ή με κάποια αρκούντως ικανοποιητική ακρίβεια να τις ταυτίσουμε με εκείνες που αναφέρονται στα διάφορα αρχαία κείμενα.

Τα αρχαία κείμενα, ιστορικά, γεωγραφικά, φιλολογικά, αποτελούν τον οδηγό που καθοδηγεί την αρχαιολογική σκαπάνη για την επιβεβαίωση ή την συμπλήρωση των όσων στα κείμενα αναφέρονται. Ο Στόμιαν από τον Ομηρο οδήγηθηκε και άρχισε τις

ανασκαφές του για να επιβεβαιωθούν έτσι όσα αυτός τραγουδάει για την Τροία και τις Μυκήνες.

Τα κείμενα του Ομηρου ήταν αυτά που οδήγησαν στην ανακάλυψη της Τροίας και στην ανάδειξη του κάλλους των Μυκηνών.

Με τις υπάρχουσες πληροφορίες που αντλούμε από τα αρχαία κείμενα και από τα ευρήματα των αρχαιολογικών μνημείων ένας πρώτος προσδιορισμός γεωγραφικά της Μακεδονίας είναι αυτός που αναφέρθηκε προηγουμένως και προσδιορίζεται χρονολογικά με την ανάρρηση στον θρόνο της Μακεδονίας του Φιλίππου του Β' (359 π.Χ.) όπως εμείς τον ξέρουμε ή του Φιλίππου του Αμύντα όπως οι αρχαίοι συγγραφείς τον αναφέρουν. Χρησιμοποιήσαμε τον Φίλιππο και αυτό όχι για κάποιο ιδιαίτερο λόγο, αλλά απλά για την ύπαρξη μιας αφετηρίας προσδιορισμού και γιατί από την περίοδο του Φιλίππου άρχισε η μεγάλη προς ανατολάς εξόρμηση και κυρίως η συνένωση όλων των Ελλήνων ώστε κατάτην περίοδο της βασιλείας των Φιλίππου και Αλεξάνδρου η λέξη Έλληνας να καταστεί δηλωτικό της ομάδας των φυλών και εθνών που κατοικούσαν τον ευρύτερο αυτό χώρο που σήμερα περίπου καθορίζει την Ελλάδα. Το όνομα Έλλην αναφέρθηκε αρχικά από τον Όμηρο κατά τον Τρωϊκό πόλεμο. Χαρακτηριστικά ο Θουκυδίδης λέγει ότι μέχρι την εποχή του Έλληνας του γιού του Δευκαλίωνα δεν αναφερόταν το όνομα αυτό. Από τότε όμως που ο Δευκαλίων και οι γιοί του επεκράτησαν στην Φθιώτιδα, τότε όσες φορές προσκαλούντο αυτοί από τις άλλες πόλεις προς βοήθεια τότε όλοι αυτοί κατά τις επαφές τους αποκαλούντο Έλληνες. Ο Όμηρος πραγματικά στα έπη του τους συμμετέχοντες στον Τρωϊκό πόλεμο τους αποκαλούσε Αργείους, Αχαιούς και Δαναούς, ως Έλληνες αποκάλυψε μόνο τους εκστρατεύσαντες με τον Αχιλλέα προερχομένους από την Φθιώτιδα και οι οποίοι ήταν και οι πρώτοι Έλληνες απόγονοι του γιού του Δευκαλίωνα. Επίσης ο Όμηρος δεν αναφέρει και Βαρβάρους γιατί όπως λέγει ο Θουκυδίδης δεν είχε καθιερωθεί ακόμη το όνομα Έλλην σε αντιδιαστολή προς αυτό του βαρβάρου.

Μια μαρτυρία για την εξέλιξη του Μακεδονικού κράτους-χώρου μας δίνει ο Θουκυδίδης (Βιβλ. Β', Κεφ. 99) ο οποίος περιγράφοντας την εκστρατεία του βασιλέως των Θρακών Σιτάλκη το 429 π.Χ. εναντίον του Περδίκκα βασιλέα της Μακεδονίας αναφέρει τις περιοχές Ανω και Κάτω Μακεδονία (Σχ. 1 & 3) λέγοντας ότι στην Ανω Μακεδονία ανήκουν οι Λυγκηστές και οι Ελιμιώτες, καθώς επίσης και άλλα μερικά φύλα. (Αυτά τα φύλα σε άλλο κεφ. των βιβλίων του τα αναφέρει ότι κατοικούσαν την Ορεσιίδα και την Τυμφαία), οι οποίοι, λέγει, αν και είναι υπήκοοι και σύμμαχοι των Μακεδόνων το κάθε φύλο έχει τον δικό του βασιλέα.

Ο Θουκυδίδης προσδιορίζει τον χώρο που στην πρώτη τους εξόρμηση κατάλαβαν οι Μακεδόνες, την περιοχή η οποία κείται προς την θάλασσα και καλείτο την εποχή του Μακεδονία και ακριβέστερα κάτω Μακεδονία. Παλαιότερα αυτή η χώρα ονομαζόταν Ημαθία σε αντίθεση με την Ορεσιίδα. Η λέξη είναι παράγωγο της λέξεως άμμος την οποία κάνει χρήση ο Όμηρος αναφέροντας την παραλιακή Πύλο ως «Πύλος Ημαθίεις». Ενώ Ορεσιίδα είναι παράγωγο της λέξης όρος. Την χώρα αυτή κατέκτη-

Σχ. 3 - Ελληνικές απορροές - 5ος + Χ αιώνας
Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Θεοφράστου - Τμήμα Γεωλογίας, Α.Π.Θ.

σαν πρώτοι και βασιλευσαν σ' αυτήν ο πατέρας του Περδίκκα Αλέξανδρος (ο Α') και οι πρόγονοί του που καταγόταν από το Άργος και ανήκαν στο αρχαιότατο γένος των Τημενιδών. Την εκδοχή αυτή την αναφέρει και ο Ηρόδοτος στην ιστορία του, (βιβλ. Η) όπου περιγράφει πως ο πρώτος βασιλιάς της Μακεδονίας Περδίκκας (700 π.Χ.) με τα αδέρφια του Αέροπο και Γαυάνη, απόγονοι των Τημενιδών κατέκτησαν την Μακεδονία ορμώνοντες από την πόλη Λεβαία της Άνω Μακεδονίας. Η πόλη Λεβαία κατά την γνώμη μερικών νέων συγγραφέων ευρίσκετο μεταξύ Έδεσσας και Αρνισσας. (Σχ. 1). Πάντως είναι θέμα προς διερεύνηση.

Αρχικά οι Μακεδόνες εξεδίωξαν τους Πιερείς από την Πιερία οι οποίοι πέρασαν αργότερα τον Στρυμόνα και κατοίκησαν την περιοχή από τους πρόποδες του Παγγαίου και μέχρι την θάλασσα και ιδία την πόλη Φάγηρα. Ακόμη και κατά την εποχή του Θουκυδίδη η παραλία αυτή λεγόταν και Πιερικός Κόλπος. Ακολούθησε έπειτα η επέκταση των Μακεδόνων προς την Βοτταία, περιοχή μεταξύ του Αξιού και του Λουδία από όπου εξεδίωξαν τους Βοτταίους, οι οποίοι την εποχή του Θουκυδίδη ευρέθησαν να κατοικούν πλησίον των Χαλκιδίων στη Χαλκιδική και μάλιστα η περιοχή πήρε το όνομά τους Βοττική.

Η Παιονία όπως αναφέρεται από πολλούς αρχαίους συγγραφείς ήταν μια ευρύτατη περιοχή που περιλάμβανε εδάφη από την άνω κοιλάδα του Αξιού μέχρι την θάλασσα, αλλά και περιοχές του Στρυμόνα. Χαρακτηριστικό είναι το δείγμα που δίνει ο Ηρόδοτος (βιβλ. Ε') όταν λέγει ότι οι Παίονες έχουν τις πόλεις των περί τον Στρυμόνα και στην συνέχεια περιγράφει πως οι Πέρσες μετέφεραν τους Παίονες (περί το 515 π.Χ.) του Στρυμόνα στην Φρυγία, καθώς και την επιστροφή τους ύστερα από πολλά χρόνια στις πόλεις των. Άξιον επισημάνσεως στην παράγραφο αυτή είναι και οι προσδιορισμός από τον Ηρόδοτο των ανατολικών συνόρων του κράτους των Μακεδόνων της περιόδου εκείνης (επί βασιλείας Αμύντα 540-498 π.Χ.) όπου λέγει ότι από την λίμνη Πρασιάδα (σημερινή Κερκίνη) συνέχεια είναι το μεταλλείο από το οποίο αργότερα ο Αλέξανδρος (ο Α') εισέπραττε ένα τάλαντο αργύρου την ημέρα, μετά το μεταλλείο εάν περάσει κανείς το όρος Δύσωρο ευρίσκεται στην Μακεδονία.

Από την Παιονία, συνεχίζοντας πλέον με την μαρτυρία του Θουκυδίδη, ύστερα από την παρένθεση με τον Ηρόδοτο, οι Μακεδόνες κατέλαβαν και κατοίκησαν την λωρίδα γης μεταξύ της Πέλλας και της θάλασσας και κατά μήκος του Αξιού προς τα άνω. Ακόμη κατέλαβαν και την μέχρι του Στρυμόνα περιοχή την καλουμένη Μυγδονία την οποία κατοικούσαν οι Ηδωνοί και τους οποίους εξεδίωξαν. Στη συνέχεια των κατακτήσεων των, οι Μακεδόνες στράφηκαν κατά το 520-510 π.Χ και κατέλαβαν και κατοίκησαν την Εορδαία από όπου έδωξαν και εξαφάνισαν τους κατοίκους, ένα σημαντικό μέρος των οποίων εγκαταστάθηκε στην Φύσκα. Η Φύσκα ήταν πόλη κειμένη νοτιώς των Βελεσσών (Βυλαζώρα). Το ίδιο συνέβη λίγο αργότερα και με την Αλμωπία και τους κατοίκους της τους οποίους και εκτόπισαν. Τελικά οι Μακεδόνες επεκτάθηκαν και κυριάρχησαν και στις περιοχές της Κρηστωνίας (περιοχή πηγών του Εχέδωρου π., σημερινού Γαλλικού) του Ανθεμούντα στη Χαλκιδική, της Βισαλτίας και σε άλλες γύρω περιοχές.

Ο Θουκυδίδης κλείνοντας το κεφάλαιο της συστάσεως και επεκτάσεως του Μακεδονικού Κράτους, μέχρι την περίοδο εκείνη, σημειώνει σαν γεωγραφικό επιστέγασμα, ότι το σύνολο αυτών των χωρών ονομάζεται Μακεδονία και είχε την εποχή εκείνη βασιλέα, τον Περδίκκα τον γιό του Αλέξανδρου (Α'). Δεν συμπεριλαμβάνεται εδώ η περιοχή της άνω Μακεδονίας της οποίας το όριο άρχιζε από την Άρμισσα δυτικά της Εδεσσας. Ο Θουκυδίδης την αναφέρει ως την πρώτη πόλη της αρχής του Περδίκκα κατά την υποχώρηση του Βρασίδα στρατηγού των Σπαρτιατών ο οποίος είχε εκστρατεύσει μαζί με τον Περδίκκα εναντίον του Αρράβαιου βασιλέα των Λυγκηστών στην άνω Μακεδονία. Ας σημειώσουμε εδώ ότι η μητέρα του Φιλίππου του Β' ήταν εγγονή του Αρράβαιου. Στο σχ. 3 φαίνεται η διαχωριστική γραμμή μεταξύ της άνω και κάτω Μακεδονίας. Η άνω κατά τον Στράβωνα καλείτο και ελεύθερη Μακεδονία.

Οι κατακτήσεις που αναφέρθηκαν παραπάνω άρχισαν περί το 700 π.Χ. περίπου και ήταν μόνιμες, διότι οι Μακεδόνες, σε αντίθεση με τους άλλους γειτονικούς λαούς, Θράκες, Ιλλυριούς, αλλά και αυτούς τους ομόφυλους τους Ελληνες, έδωχναν τελείως τους κατοίκους και εποίκιζαν την περιοχή με δικούς τους ομοεθνείς και τούτο επειδή η γεννητικότητά τους ήταν υψηλή. Σπάνια στις κατακτήσεις τους δημιουργούσαν όπως οι άλλοι λαοί φόρου υποτελείς, δούλους ή πάροικους. Μόνο με τον Φίλιππο και Αλέξανδρο άρχιζαν να χαρακτηρίζουν τα καταλαμβανόμενα εδάφη και τους λαούς ως υποτελείς ή τα συνέδεαν μαζί τους με συνθήκες εξαρτήσεως αναλόγου κάθε φορά μορφής.

Κατά την περιγραφή της αναπτύξεως του Μακεδονικού κράτους, που όπως περιγράψαμε παραπάνω, αυτή γινόταν με διαδοχικές επεκτάσεις, προσδιορίσθηκαν η άνω και κάτω Μακεδονία. Ταυτόχρονα έγινε μνεία σε ένα όνομα εθνικό αλλά και γεωγραφικό που προσδιόριζε την εποχή εκείνη ένα ευρύτατο χώρο όσο και ένα αναπτυγμένο έθνος, η Παιονία και οι Παίονες. Αναφέρθηκε ακόμη και το έθνος των Θρακών επικεφαλής του οποίου ήταν ο Σιτάλκης όταν εκστράτευσε εναντίον της κάτω Μακεδονίας το 429 π.Χ. Αυτά τα εδάφη των Παίωνων και Θρακών, καταλάμβαναν οι Μακεδόνες και σ' αυτά αναπτύχθηκαν οικονομικά, πολιτιστικά, στρατιωτικά και κοινωνικά, εκτός βέβαια από τις περιοχές των Βοττιαίων, Αλμωπών, Εορδαίων, οι οποίες δεν ανήκαν ούτε στα Θρακικά ούτε στα Παιονικά φύλα.

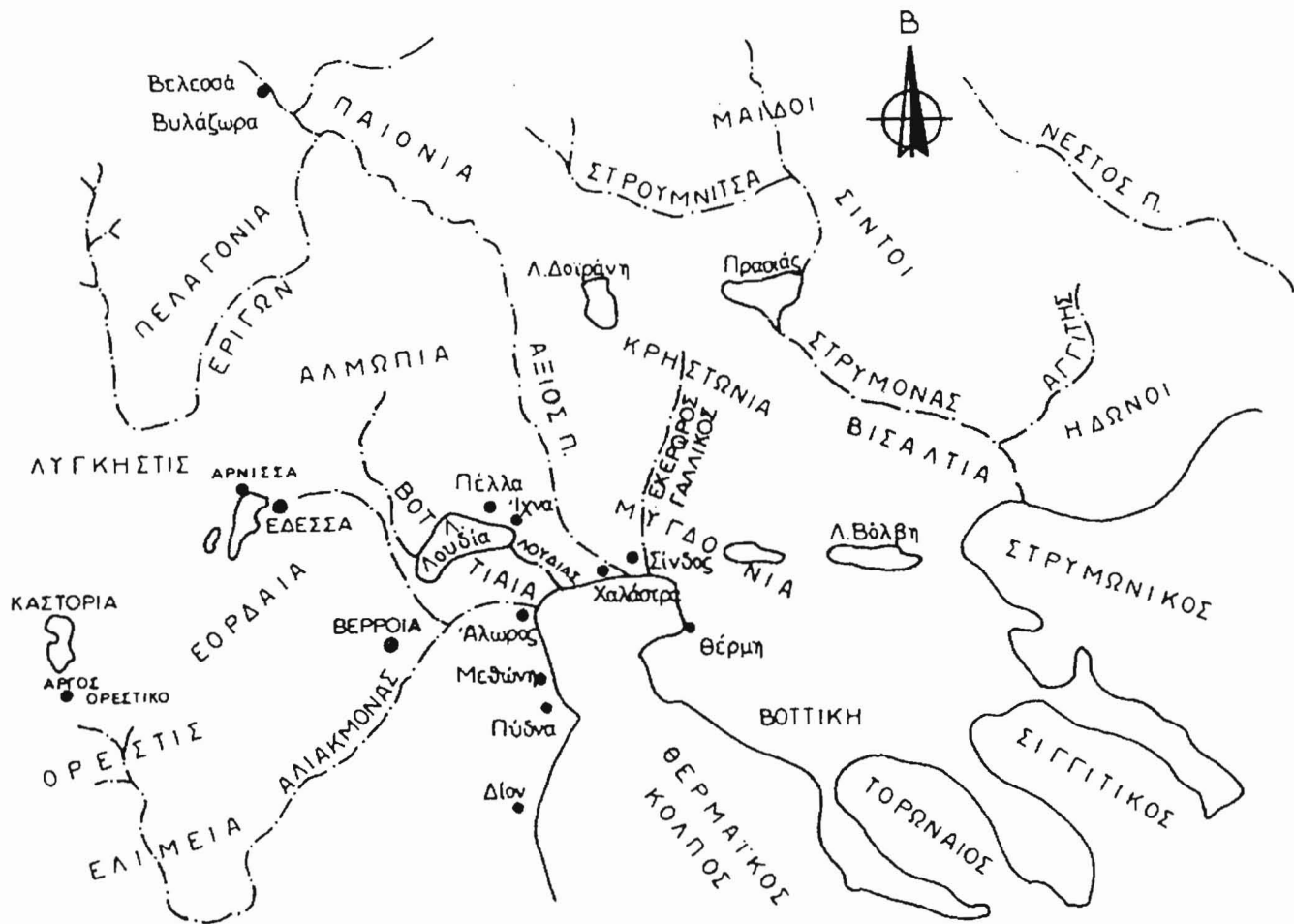
Οι αρχαίοι συγγραφείς προσδιόριζαν την περιοχή από τον Εύξεινο Πόντο μέχρι τον Στρυμόνα, αλλά και μέχρι τον Αξιό, συμπεριλαμβάνοντας ακόμη και μέρος της Χαλκιδικής, ως Θρακική περιοχή και τα φύλα που την κατοικούσαν ως Θρακικά. Παιονία δε χαρακτηρίζαν περιοχές του Αξιού και Στρυμόνα και ίδια εκείνες του μέσου και άνω Αξιού. Η παραλιακή ζώνη γης από την Θέρμη μέχρι και το Βυζάντιο ήταν και χαρακτηρίζονταν από όλους γενικά τους συγγραφείς, ιστορικούς και γεωγράφους ως καθαρά ελληνική και μάλιστα με τέτοια ανάπτυξη πόλεων που η ευημερία τους αποτελούσε πόλο έλξεως. Σημαντικές είναι οι αναφορές που έκαναν επ' αυτού ο Ηρόδοτος, ο Θουκυδίδης, ο Στράβων και άλλοι αρχαίοι συγγραφείς. Στο διάγραμμα (Σχ. 2) φαίνονται οι περιπτώσεις των αρχαίων ελληνικών πόλεων, που υπήρξαν από τα λοιπά έθνη

που παρουσιάζονται στην περιοχή είναι οι Παίονες, οι Θράκες και οι Έλληνες και μάλιστα εμφανίζονται είτε ταυτόχρονα είτε ύστερα από τους Πελασγούς. Στα παραπάνω έθνη ανήκαν και οι ιδιαίτερες μικρές ή μεγάλες ομάδες που έζησαν στην περιοχή και οι οποίες ήταν οι συγγενικές ή ομόφυλες με αυτά. Θα αναφέρω εν συντομία μερικές απ' αυτές: Κρήστωνες, λέγεται ότι αυτοί ήλθαν από την περιοχή του Αθω και ήταν υπολείματα των Πελασγών, την περίοδο δε των Περσικών πολέμων ήταν συνενωμένοι σε ένα κράτος με τους Βισάλτες, Οδόμαντες, Ηδωνοί, Σιντοί, Μαΐδοι, Αγριάνες, Λαιαίοι, Γρααίοι, Σιριοπαίονες, Παίοπλοι, Δόβηρες, Παναίοι, Δρώοι, Δερσαίοι, Σάτραι, κ.λπ., δεν είναι όμως θέμα της παρούσης η περαιτέρω ανάπτυξη γύρω από τις φυλές αυτές έστω κι αν αφορά στις γεωγραφικές περιοχές που αναφερόμεθα. Τις αναφέρω απλώς για να καταδείξω πόσος κόσμος ζούσε στην περιοχή και πόσο άγνωστοι ήταν οι κάτοικοί της.

Από την περίοδο των Περσικών πολέμων η περιοχή γύρω από τον Θερμαϊκό κόλπο αποκτά την στρατηγική της αξία για τα πράγματα της εποχής εκείνης. Στην ευρύτερη περιοχή του Θερμαϊκού και ιδία την παραλιακή, έγιναν οι περισσότερες συγκρούσεις κατά την διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου (431-404 π.Χ.) μεταξύ των Αθηναίων - Σπαρτιατών και των συμμάχων των, όσο και μεταξύ των Θρακών και Μακεδόνων όπου αυτοί συμμετείχαν στις συγκρούσεις αυτές από καθαρά δικά τους συμφέροντα, άλλοτε σαν φίλοι των Αθηναίων και άλλοτε των Σπαρτιατών.

Η διαμάχη αυτή για την επικράτηση στην παραλιακή ζώνη, αλλά και στο εσωτερικό όπου υπήρχαν τα μεταλλεία χρυσού-αργύρου, αλλά και δασικός πλούτος του οποίου η ξυλεία ήταν απαραίτητη για την ναυπήγηση πλοίων, υπήρξε πάντοτε έντονη και συνεχής, μέχρι ακόμη και την τελευταία μάχη που έγινε το 168 π.Χ. στην Πύδνα και με την οποία σημειώθηκε η διάλυση του Μακεδονικού κράτους από τους Ρωμαίους με τελευταίο βασιλιά τον Περσέα. Ο Φίλιππος Β' έχοντας υπόψη του την στρατιωτική αξία της ευρύτερης περιοχής επεξέτεινε τα όρια του κράτους του, ώστε να συμπεριλάβει και τα χρυσορυχεία του Παγγαίου στην άμεση επικυριαρχία του μαζί με εκείνα του όρους Δύσσωρον. Έτσι αποκτά πρώτα τον έλεγχο της Χαλκιδικής όπου ευρίσκοντο οι αξιολογότερες πόλεις Ολυνθος και Ποττίδαια, εξαλείφοντας την Αθηναϊκή επιρροή και την επίδραση των Πελοποννησίων, ενώ τον προηγούμενο χρόνο είχε ήδη προβεί στην κατάληψη της Αμφίπολης (357 π.Χ.). Στην συνέχεια αποκτά άμεση επιρροή στην περιοχή ανατολικά του Στρυμόνα όπου προσαρτά τις Κρηνίδες τις οποίες μετονομάζει σε Φιλίππους. Εδραιώνει μ' αυτό τον τρόπο τα ανατολικά σύνορα του κράτους με όριο τους τον Νέστο π. σαν γραμμή ασφαλείας και άμυνας.

Την ίδια περίοδο (358 π.Χ.) κατανικά τους Ιλλυριούς και υπαγάγει οριστικά την περιοχή των υψιπέδων της Λυγκηστίδας κάτω από τον έλεγχό του και ταυτόχρονα επιβάλλει την κεντρική διοίκηση και στην άνω Μακεδονία. Εδώ εφαρμόζει την μέθοδο του αποικισμού, για να διασπάσει τις εχθρικές ομάδες των Ιλλυριών που παρέμειναν στην περιοχή επειδή ακριβώς τα σύνορα ήταν ασαφή και δημιουργούσαν σημαντική ανασφάλεια στην όλη δομή του κράτους. Τελικά όταν το 349-348 π.Χ. πραγματοποιείται και η ολοσχερής κατάκτηση της Θράκης από τον Φίλιππο, τότε

Σχ.1. Η Μακεδονία και ο Θερμαϊκός στην εποχή του Σπαρτιά (1ος αιώνας π.Χ.).
 Χημική Βιβλιοθήκη Θεσσαλονίκης - Τμήμα Γεωλογίας, Α.Π.Θ.

πλέον η Μακεδονία προσδιορίζεται, ως ενιαίο σύνολο, περιβαλλόμενη προς τα νοτιο-δυτικά από τα φυσικά σύνορα, τα όρη Ολυμπος - Πιέρια - Καμβούνια - Πίνδος και προς νότο από την παραλία της Χαλκιδικής, προς ανατολάς από την ποτάμια γραμμή του ρου του κάτω Νέστου μέχρι τις εκβολές του. Προς Βορράν έχει ενσωματωθεί μεν η Λυγκιστίδα και ασκείται ο έλεγχος επί των πόλεων της Πελαγονίας, όμως τα σύνορα είναι απροσδιόριστα και έτσι θα παραμείνουν. Οι περιοχές της Παιονίας και Δαρδανίας ποτέ δεν αποτέλεσαν για τους Μακεδόνες εδάφη μόνιμης εγκατάστασης, απλά χρησιμοποιήθηκαν ως χώροι ασφαλείας και αμυντικών προφυλακών (Σχ. 3).

Ακόμη και η ορμητικότητα του Μ. Αλεξάνδρου δεν μπόρεσε να σταθεροποιήσει τα βόρεια σύνορα αν και είχε εκστρατεύσει μέχρι τον Ιστρο π. (Δούναβης) ενάντια στους Τριβαλλούς. Δεκαεξαέτης δε ακόμη ο Αλέξανδρος και κατά την απουσία του πατέρα του, είχε καταλάβει την χώρα των Μαίδων, γειτόνων των Σιντών, για να καταστείλει την εξέγερσή τους και μάλιστα έδωσε τους βάρβαρους κατοίκους και αποίκισε την πόλη τους με μικτό πληθυσμό ονομάσας αυτήν Αλεξανδρούπολη (Πλούταρχος).

Η πόλη Βυλάζωρα (Βελεσσά) η οποία ήταν πόλη Παιονική και κατείχε θέση επίκαιρη και αμυντική στο σημείο της εισόδου προς την Μακεδονία, όπως γράφει ο Πολύβιος (Ε' 97), καταλήφθηκε το 219 π.Χ. από τον Φίλιππο τον Ε' (μεταγενέστερος κατά 125 χρόνια του Φιλίππου του Β') με σκοπό να αποτρέψει τον επιθετικό κίνδυνο που του δημιουργούσαν οι Δάρδανοι. Μετά από αυτή την παρένθεση ας επανέλθουμε στον Φίλιππο τον Β'. Η επέκταση με την πάροδο των χρόνων προς ανατολάς αλλά και της στρατιωτικής πίεσεως προς βορράν δεν ήταν τίποτε άλλο παρά πράξη εξασφαλίσεως και διατηρήσεως της συνοχής του κράτους και του ελέγχου της διοικήσεως.

Τέλος αυτό που έγινε από τον Φίλιππο, τον Μ. Αλέξανδρο και τους επιγόνους των, αποτελούσε πλέον επίτευγμα όλων των Ελλήνων λόγω της ενώσεώς των. Η συνένωση των Ελλήνων που πέτυχαν ο Φίλιππος και ο Αλέξανδρος και που ήταν επίτευγμά τους, ήταν η μεγαλειωδέστερη πράξη, η οποία έφερε την πολιτιστική ανάπτυξη και μετέφερε το Ελληνιστικό πνεύμα μέχρι την Ινδία.

Επέμενα λίγο περισσότερο σε ό,τι αφορά τα βόρεια σύνορα του Μακεδονικού κράτους ή αν θέλετε της αρχαίας Μακεδονίας, γιατί από τις αρχές του 20ού αιώνα άρχισαν να εμφανίζονται οι όροι ιστορική Μακεδονία και γεωγραφική Μακεδονία και να προσδιορίζονται τα σύνορα κάθε μιας ανάλογα με τις πολιτικές επιδιώξεις των Κρατών. Ο όρος γεωγραφική Μακεδονία, παρά το ότι είναι γεωγραφικά παραδεκτός, σε αντιδιαστολή με εκείνον της ιστορικής Μακεδονίας που είναι η κύρια έκφραση, αποτελεί κατασκευάσμα το οποίο ευνοεί καθαρά πολιτικές σκοπιμότητες, αλλά και εδραιώνει έντεχνα και δόλια ανύπαρκτες εθνότητες. Αλήθεια με ποιά κριτήρια μπορεί να καθορίζει κανείς και να επιβάλλει γεωγραφική ονομασία σε μια ευρεία περιοχή;

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΘΕΡΜΑΪΚΟΥ

Ο Θερμαϊκός κόλπος έχει υποστεί σημαντική τοπογεωγραφική αλλοίωση. Κατά το διάστημα 700 π.Χ. αλλά και μεταγενέστερα ο Θερμαϊκός κόλπος φαίνεται ότι εισχω-

ρούσε βαθειά μέχρι την Πέλλα και μέχρι την Ν. Νικομήδεια. Οι προσχώσεις που επεβλήθησαν με την πάροδο του χρόνου στον Θερμαϊκό από τους ποταμούς που εκβάλλουν σ' αυτόν, όπως ο Αλιάκμονας, ο Λουδίας, ο Αξιός, ο Εχέδωρος (Γαλλικός) καθώς και πολλοί άλλοι που έφερναν φερτά υλικά από τα γύρω βουνά, διαμόρφωναν αργά αλλά σταθερά την τοπογραφική εικόνα που παρουσιάζεται την εποχή του Στράβωνα (67 π.Χ. - 25 μ.Χ.) (Σχ. 4).

Από περιγραφές αρχαίων ιστορικών, φιλοσόφων και γεωγράφων έχουμε μερικά τοπογραφικά στοιχεία τα οποία συνδυαζόμενα και με άλλα συναφή επιτρέπουν την προσπάθεια να σχεδιάσουμε την μορφολογία του Θερμαϊκού κόλπου κατά την περίοδο από το 700 π.Χ. έως μηδέν, αφού όμως λάβουμε σοβαρά υπόψη και τα αρχαιολογικά ευρήματα τα οποία σημειώνουν αρχαίους οικισμούς.

Την περίοδο των Περσικών πολέμων ο Ηρόδοτος περιγράφοντας την εκστρατεία κατά της Ελλάδας, αναφέρει την πλεύση του στόλου του Ξέρξη καθώς και την κίνηση των πεζών στρατευμάτων του. Για μεν το στόλο λέει ότι εισήλθε δια του Θερμαϊκού κόλπου, παραπλέοντας τη Μυγδονία και έφθασε τις πόλεις Θέρμη, Σίνδο, Χαλάστρα. Προσδιορίζει δε τη θέση της Χαλάστρας ως κείμενη πλησίον του Αξιού, ο οποίος εκβάλλει στη θάλασσα μεταξύ Χαλάστρας και Θέρμης. Από την περιγραφή αυτή διαφαίνεται ότι η Χαλάστρα, αλλά και η Σίνδος είναι πόλεις κοντά στην ακτή, η παράλιος θέση της Θέρμης είναι ήδη γνωστή.

Ακόμη ο Ηρόδοτος λέει για τη Βοττιαία ότι τη στενή λωρίδα γης, παρά την θάλασσα, κατέχουν οι πόλεις Ιχναί και Πέλλα. Για το στρατό Ξηράς γράφει ότι το στρατόπεδό του κατείχε τις περιοχές που ήταν παρά την θάλασσα και άρχιζε από την Θέρμη και την Μυγδονία και έφθανε μέχρι τον π. Λουδία και Αλιάκμονα, οι οποίοι συμβάλλουν εις μίαν κοίτην το ύδωρ των, προφανώς σε κάποιο έλος. Φαίνεται ότι τους χρόνους εκείνους οι εκβολές των ποταμών του Θερμαϊκού είχαν αρχίσει να κάνουν αισθητή την προσχώρησή τους προς τον κόλπο, ο μυχός του οποίου καταλαμβάνεται από έλη, μέχρις ότου σιγά-σιγά φθάνουν να έχουν σαν αποτέλεσμα την έναρξη του αποκλεισμού της λίμνης του Λουδία.

Ο Θουκυδίδης αναφέρεται και αυτός στην περιοχή όταν περιγράφει την εκστρατεία του Σιτάλκη, βασιλέα των Θρακών, εναντίον του Περδίκκα της Μακεδονίας το 429 π.Χ. Χαρακτηριστικά γράφει ότι ο Σιτάλκης διήλθε την Κερκίνη (Ογκραστέν) έχοντας δεξιά του τους Παίονες και αριστερά του τους Σιντούς και Μαιδούς και στρατοπέδευσε στην Παιονική Δόβηρο (περιοχή μέσου και άνω Στρούμνιτσα). Ο στρατός του αριθμούσε περί τους 150.000. Από την Παιονική Δόβηρο εισβάλλει πρώτα στην περιοχή που εξουσίαζε πριν ο Φίλιππος, αδελφός του Περδίκκα, και τώρα εχθρός του. Καταλαμβάνει την πόλη Ειδομένη, το σημερινό χωριό της Σερβίας Μιλέτκοβο. (Να μία ακόμη ένδειξη για τα βόρεια σύνορα της Μακεδονίας της περιόδου εκείνης). Στη συνέχεια εισέρχεται στις πόλεις Γορτυνία και Αταλάντη οι οποίες προσχώρησαν αμέσως επειδή ο γιός του Φιλίππου, Αμύντας, ακολουθούσε τον Σιτάλκη. Η μεν Γορτυνία ευρίσκετο όπου το σημερινό Σερβικό χωριό Πρντέιτς (Παρδέις ή Παρδοβίτσα), η δε Αταλάντη ταυτίζεται με την Γευνελή. Την Εύρωπη όμως δεν μπο-

ρεσε να την καταλάβει παρά την πείσμονα πολιορκία. Η θέση της ήταν όπου περίπου και σήμερα. Ο Σιτάλκης μετά την αποτυχία αυτή συνέχισε προς νότο και στράφηκε στην άλλη Μακεδονία αριστερά της Πέλλας και Κύρρου (ως προς τον εισβολέα). Προς τα μέσα δε του Κύρρου και Πέλλας, νοτιώτερα δηλ., στη Βοττιαία και Πιερία δεν προχώρησε. Περιορίσθηκε στη λεηλασία της Μυγδονίας, Κρηστωνίας και Ανθεμούντα αριστερά της Πέλλας και μάλιστα κάτω από την φοβερή πίεση του μακεδονικού ιππικού. Τέλος αφού δεν ενισχύθηκε όπως περίμενε από τους Αθηναίους απεχώρησε για την χώρα του αφού ήλθε σε διαπραγματεύσεις με τον Περδίκα.

Ενα άλλο, επίσης, κεφάλαιο του Θουκυδίδη (Α' 61) είναι άξιο προσοχής και το οποίο νεώτεροι, του 19ου αιώνα, φιλόλογοι διόρθωσαν τα χειρόγραφα. Είναι η πολιορκία της Πύδνας που γινόταν από τους Αθηναίους το 432 π.Χ. οι οποίοι όταν έλυσαν την πολιορκία ανεχώρησαν από τη Μακεδονία, όπως γράφει ο Θουκυδίδης και δια μέσου Βερροίας έφθασαν στην πόλη Στρέψα (το σημερινό χωριό Πυλαία Θεσ/νίκης) την οποία δεν μπόρεσαν να κυριεύσουν. Εξακολούθησαν δε την πορεία τους και μετά από τρεις μέρες βραδεία πορεία έφθασαν στη Γίγωνα (κοντά στην Επανωμή). Αν ο Θερμαϊκός εισχωρούσε βαθειά μέσα, τότε οπωσδήποτε το στράτευμα πέρασε έξω από την Βέρροια και θα ακολουθήσε παράκτια διαδρομή. Το ερώτημα είναι οι τρεις μέρες που έκανε αυτό το στράτευμα των 3 χιλιάδων οπλιτών να φθάσει στη Γίγωνα, καλύπτουν την κίνηση αυτή; Την διόρθωση έκαναν οι φιλόλογοι επειδή η πόλη Βέρροια βρίσκεται σε αντίθετη θέση από την Ποτίδαια προς την οποία κατευθύνοντο. Ομως μια τέτοια διόρθωση επιβάλλει να γνωρίζουμε το θαλάσσιο χώρο της εποχής.

Τοποθετώντας σε χάρτη όλες τις πόλεις που αναφέρονται γύρω από τον Θερμαϊκό κόλπο από τους αρχαίους συγγραφείς, όπως είναι η Εύρωπος, Κύρρος, Πέλλα, Ιχнай, Χαλάστρα, Σίνδος, Θέρμη καθώς και τους αρχαιολογικούς χώρους που συνιστούν οικισμούς, όπως αυτοί που είναι κοντά στα Λευκάδια, τον Κοπανό, την Ν. Νικομήδεια αλλά και την Μεθώνη και Πύδνα, διαμορφώνουμε το περίγραμμα του Θερμαϊκού κόλπου κατά την περίοδο του 5ου και 4ου π.Χ. αιώνα. Κατά την περίοδο του 1ου π.Χ. αιώνα ο Θερμαϊκός είχε πλέον διαμορφωθεί με τον αποχωρισμό και την δημιουργία της λίμνης του Λουδία, όπως περιγράφει ο Στράβωνας. Κατά τον Στράβωνα ο Λουδίας εκπηγάει από την λίμνη. Από δε την παραλία, όπου εκβάλλει, αναπλέοντάς τον κανείς ύστερα από 120 στάδια (22 χλμ.) προσεγγίζει την Πέλλα, η οποία είναι πόλη σημαντική και έχει την ακρόπολή της μέσα στη λίμνη (Σχ. 1 & 4).

Στα προηγούμενα αναφέραμε τον όρο Γεωγραφική Μακεδονία διαστέλλοντάς τον από εκείνο της Ιστορικής Μακεδονίας, τονίζοντας ότι ο όρος Γεωγραφική Μακεδονία αποτελεί κατασκευάσμα προπαγάνδας. Πραγματικά αποτελεί αυθαιρεσία να χαράσσει κανείς γεωγραφικά σύνορα με την πρόθεση να ικανοποιήσει πολιτικές, εθνικές, ή κρατικές επιδιώξεις. Ο όρος ιστορική Μακεδονία αποτελεί το αντιστάθμισμα της γεωγραφικής, γιατί πράγματι όσοι προσπάθησαν να καθορίσουν τα όρια της Μακεδονίας μέσα στα πλαίσια της επιστήμης χαράσσουν αυτά στη θέση κατά προσέγγιση της Μακεδονίας του Φιλίππου. Βλ. και άρθρο με τίτλο «Ο όρος Γεωγραφική Μακεδονία».

Ευτυχώς τα τελευταία χρόνια έχουμε αναπτύξει το αίσθημα της εθνικής μας αυτογνωσίας το οποίο εδραιώνεται από τα διάφορα αρχαιολογικά ευρήματα στη Μακεδονία και τα οποία σφραγίζουν το γεγονός ότι οι κάτοικοι στο χώρο αυτό έχουν ρίζες ελληνικές. Τα ευρήματα των βασιλικών τάφων της Βεργίνας. Η χρυσή λάρνακα με το 16άκτινο αστέρι, αλλά και η λάρνακα του προθαλάμου με το 12άκτινο, τα διασκορπισμένα στο δάπεδο χρυσά δισκάρια με το 8άκτινο αστέρι, που η σκαπάνη του Ανδρόνικου έφεραν στην επιφάνεια μας το επιβεβαιώνουν. Αλήθεια ποιός είναι ο συμβολισμός του «Αστρου της Βεργίνας» ;

Αν συνδυάσουμε τα ευρήματα της Βεργίνας με τους αρχαιολογικούς χώρους των Λευκαδίων, Κοπανού, μεταξύ Βερροίας και Εδεσσας και ιδία με τον τάφο του Λύσωνα και Καλλικλέους στις κόγχες του οποίου υπάρχουν τοιχογραφίες, όπου απεικονίζεται και ασπίδα με την παράσταση του οκτάκτινου αστέρα, νοιώθουμε έντονο πλέον το αίσθημα της δικαιωματικής προγονικής κληρονομιάς στο χώρο.

Συντημήσαμε σε μεγάλο βαθμό την ανάπτυξη του θέματος και διακινδυνεύουμε και κάποια ασάφεια των όσων παραθέτουμε. Ο περιορισμός όμως του χώρου που επιβάλλεται από την εγκύκλιο του Συνεδρίου είναι σεβαστός και έτσι προσδοκούμε στην συμπλήρωση και την ολοκλήρωση του θέματος σε μιας άλλης μορφής έκδοση.

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ

Για την μελέτη χρησιμοποιήθηκαν κατά βάση μόνο αρχαίοι συγγραφείς (Μεταφράσεις). Από δε τους νεωτέρους δύο βιβλία, κυρίως για τα αρχαιολογικά ευρήματα.

ΑΡΧΑΙΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

1. Ομήρου Ιλιάδα
2. Ηροδότου Ιστορίες
3. Θουκυδίδου Ιστορίες
4. Πλουτάρχου «Βίοι Παράλληλοι»
5. Αρριανού «Αλεξάνδρου Ανάβασις»
6. Πολύβιου Ιστορίες
7. Στράβωνα «Γεωγραφικά»

ΝΕΩΤΕΡΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

1. ΒΕΡΓΙΝΑ: Μανώλη Ανδρόνικου ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ Α.Ε. 1992.
2. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ: 4.000 χρόνια Ελληνικής Ιστορίας και πολιτισμού, ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ Α.Ε. 1992.